

มุมมองเศรษฐกิจไทย : ไม่เป็นทางการ

วงศ์พัฒนา ศรีประเสริฐ

บทคัดย่อ

เดิมได้มีการนิยามเกี่ยวกับวัชพืชไว้ว่า วัชพืชเป็นพืชที่ไม่มีประโยชน์ แต่นักกลยุทธ์กลับมีมุมมองเกี่ยวกับวัชพืชไปในแง่ของการสร้างโอกาส โดยมองว่าที่ผ่านมาวัชพืชเป็นพืชที่มีประโยชน์ แต่ผู้คนยังไม่สามารถที่จะค้นหาประโยชน์จากมันได้เองต่างหาก เฉกเช่น เศรษฐกิจไม่เป็นทางการซึ่งเปรียบเสมือนวัชพืชร้างที่กล่าวมา ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลต่างก็พยายามที่จะยกระดับเศรษฐกิจไม่เป็นทางการให้เป็นเศรษฐกิจที่เป็นทางการ เรามาติดตามวัชพืชทางเศรษฐกิจกันดีกว่า เศรษฐกิจไม่เป็นทางการกับเศรษฐกิจเป็นทางการ ทั้งคู่มีส่วนที่เหมือนกันก็คือ ต่างก็เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างงาน สร้างรายได้ นับเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผู้คนทำเพื่อเลี้ยงชีพ สร้างความร่ำรวยให้กับตนเองและครอบครัว และเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถสะสมอำนาจจากความร่ำรวยได้ ส่วนความแตกต่างระหว่างเศรษฐกิจทั้ง 2 ระบบดังกล่าวนี้ นั้นก็อยู่ตรงที่ประเด็นเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาล กล่าวคือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการเป็นกิจกรรมที่อยู่นอกสารบบสถิติของรัฐบาล ไม่ต้องมีการจดทะเบียน หรือสามารถที่จะเลี่ยงการเสียภาษี หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ธุรกิจต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้อยู่ในระบบบัญชีรายได้ประชาชาติของสหประชาชาติ (Statistical of National Account) หรือที่รู้จักในนามว่า SNA ทั้งนี้ อาจเป็นได้ทั้งที่ถูกกฎหมาย เช่น หาบเร่ - แผงลอย เป็นต้น และผิดกฎหมาย เช่น การพนัน หวย บ่อน ซ่อง และการค้าประเวณี เป็นต้น หรือไม่มีกฎหมายกำกับ เช่น มอเตอร์ไซด์รับจ้าง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการบางส่วนอาจจะถูกนับรวมอยู่ในบัญชีรายได้ประชาชาติ โดยไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งอาจจะ

เชื่อมโยงไปอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นทางการ เช่น คนเล่นการพนันซึ่งเป็นสิ่งผิดกฎหมายแล้วได้เงิน จากนั้นก็นำเงินไปซื้อบ้าน ซึ่งถูกกฎหมาย เป็นต้น หรืออาจจะแอบแฝงอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นทางการ เช่น โสเภณีในสถานที่บริการอาบ อบ นวด เป็นต้น

บทนำ

เมื่อพูดถึงเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ (Informal economy) คำถามแรกที่เกิดขึ้นในใจทันทีก็คือ อะไรคือเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ และเศรษฐกิจไม่เป็นทางการมาเกี่ยวข้องกับอะไรกับระบบเศรษฐกิจของประเทศ เมื่อมีการนำเอาเศรษฐกิจไม่เป็นทางการมารวมไว้กับเศรษฐกิจที่เป็นทางการแล้วจะส่งผลดีหรือผลเสียอย่างไรต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ หากว่าอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศสามารถที่จะทำการวัดโดยการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross domestic product) หรือที่เราเรียกกันย่อ ๆ ว่า GDP ได้แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อใดก็ตามที่มีกล่าวถึงเศรษฐกิจที่เป็นทางการก็ย่อมที่จะมีความหมายอย่างชัดเจนอยู่ในตัวถึงธุรกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจที่อยู่ในระบบบัญชีที่ใช้วัด GDP

โดยทั่วไปแล้วมีหลายคนที่มีมักจะเกิดความสับสนและเข้าใจผิดกันว่า เศรษฐกิจไม่เป็นทางการคือ เศรษฐกิจที่ผิดกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงแล้วเศรษฐกิจผิดกฎหมายนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ ดังที่ เคธ ฮาร์ท (Heith Hart, <http://www.nidambe11.net/ekonomiz/article.2013.p.1>) ได้ทำการแบ่งเศรษฐกิจไม่เป็นทางการออกได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ เศรษฐกิจนอกระบบที่ผิดกฎหมาย และเศรษฐกิจนอกระบบที่ไม่ผิดกฎหมาย ซึ่งต่างก็เป็นแรงช่วยในการผลักดันเพื่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุนและทรัพยากรที่อาจจะส่งผลต่อการบริหารจัดการทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลเป็นอย่างมาก

แต่อย่างไรก็ตาม การวัดความร่ำรวยและความมั่งคั่งของประชากรในแต่ละประเทศ โดยการใช้ GDP เพียงอย่างเดียวคงจะไม่สามารถที่จะบอกถึงระดับมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในแต่ละประเทศเสมอไปได้ กล่าวคือ ตัวเลข GDP จะเป็นตัวเลขที่เป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรภายในประเทศ

ได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้นเอง แต่ถ้าหากต้องการที่จะดูถึงมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรภายในประเทศกันอย่างแท้จริงแล้ว คงจะต้องมีการนำเอาตัวแปรอื่น ๆ เช่น การศึกษา การพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และ ศิลปะ เป็นต้น เข้ามาทำการวิเคราะห์ควบคู่กันไปด้วยเสมอ (Thirlwall. 2011 : 29) ทั้งนี้ เพราะการที่หน่วยธุรกิจหรือผู้ผลิตได้ทำการขายผลผลิตของตนเองออกไป เงินที่ได้รับมาจากการขายผลผลิตของตนเองออกไปนั้น ก็ย่อมจะเกิดเป็นรายได้ของหน่วยธุรกิจหรือผู้ผลิตนั่นเอง แต่ในขณะเดียวกันเงินจำนวนดังกล่าวนี้ ก็คือ รายจ่ายของหน่วยครัวเรือน หรือผู้บริโภคเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วการวัด GDP จากทางด้านผลผลิต และทางด้านรายได้นั้นมักจะเป็นเรื่องที่ยากจะกระทำได้ ในขณะที่การวัด GDP จากทางด้านรายจ่ายกลับได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ทำให้ภาพรวมของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการได้ปรากฏขึ้นมาอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เศรษฐกิจไม่เป็นทางการได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีบทบาทสำคัญ คือ เศรษฐกิจไม่เป็นทางการได้กลายเป็นแหล่งจ้างงานและสร้างรายได้ให้กับคนในระดับล่าง ที่ขาดความรู้ทางการศึกษา มีทักษะน้อย และมีทุนน้อย นอกจากนี้เศรษฐกิจไม่เป็นทางการยังเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าและบริการในราคาถูกให้กับประชาชน อาทิ แม่ค้าหาบเร่ แผงลอย และผู้ประกอบการอาชีพรับซื้อของเก่าและเศษพลาสติก ซึ่งมีส่วนช่วยย่อยและจัดระบบขยะให้กับชุมชนเมือง เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคนส่วนหนึ่งที่ทำงานในภาคเศรษฐกิจที่เป็นทางการได้รับผลกระทบเป็นอันดับแรกต่างก็สามารถใช้ฐานเศรษฐกิจของภาคที่ไม่เป็นทางการเข้ามาช่วยรองรับปัญหาการว่างงานยามวิกฤตได้ ซึ่งสามารถที่จะช่วยบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่อย่างไรก็ตาม ประชาชนในฐานะผู้บริโภคยังมีปัญหาในด้านคุณภาพของบริการ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากการใช้บริการดังกล่าว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2553 : 1)

แนวคิดและประเภทของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ

เศรษฐกิจไม่เป็นทางการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ (Economic activities) ในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจดังกล่าวนั้น จะประกอบไปด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดและถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากปัจจุบัน ยังได้มีผู้ที่ให้ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจไม่เป็นทางการและมีการจัดประเภทหรือ กิจกรรมที่นับรวมในเศรษฐกิจไม่เป็นทางการแตกต่างกันออกไป ซึ่งมีทั้งกิจกรรมที่ถูก กฎหมาย กิจกรรมที่ถูกกฎหมายแต่เลี่ยงกฎหมาย และกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย ประกอบกับ การขาดข้อมูลที่ชัดเจน จึงทำให้ไม่สามารถประมาณการมูลค่าทางผลิตภัณฑ์มวลรวม ประชาชาติที่มีค่าใกล้เคียงกับความเป็นจริงได้ ดังนั้น เศรษฐกิจไม่เป็นทางการดังกล่าว นั้น จึงมักจะถูกเรียกชื่อในภาษาอังกฤษหลายชื่อด้วยกัน อาทิ Informal economy, Parallel economy, Shadow economy, Underground economy, Black market เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามเพื่อให้ง่ายในการศึกษาในครั้งนี้เป็นไปอย่างมีระบบและไม่สับสนต่อการศึกษา ผู้เรียบเรียงจึงใคร่ที่จะขอเรียกคำว่า เศรษฐกิจไม่เป็นทางการหรือเศรษฐกิจนอกระบบ เป็นภาษาอังกฤษว่า Informal economy

ตามปกติแล้ว เศรษฐกิจไม่เป็นทางการมักจะหมายถึง ธุรกิจกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือทั้งหมดใน 5 กลุ่ม สำคัญ ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้คือ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, สังคิต พิริยะรังสรรค์ และนวนลน้อย ตรีรัตน์. 2543 : 12 - 14)

1. ธุรกิจผิดกฎหมาย สำหรับธุรกิจผิดกฎหมายหรือธุรกิจนอกกฎหมายนี้ ได้แก่ การค้าของเถื่อน การค้ายาเสพติด การค้าสัตว์และพืชสงวนพันธุ์ การค้าประเวณี การลักลอบ ตัดไม้ทำลายป่า การพนัน การค้ามนุษย์ (การค้าแรงงาน การค้าเด็ก และการค้าผู้หญิง เป็นโสเภณี) การลักลอบค้าสื่อลามก การประกอบธุรกิจผิดกฎหมายผ่านอินเทอร์เน็ต (การขายผลึกยา และการพนันอื่น ๆ การค้าประเวณี) นอกจากนี้ยังมีมือปืนรับจ้าง และ อาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งธุรกิจผิดกฎหมายในกลุ่มที่ 1 ดังกล่าวนี้นี้ได้มีการประมาณ การขนาดสำหรับบางประเทศไว้ เช่น ในกรณีของประเทศโคลัมเบียได้มีส่วนของการ ผลิตและการค้ากัญชาคิดเป็นร้อยละ 3 ถึงร้อยละ 6 ของรายได้ประชาชาติ ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2525 ถึงปี พ.ศ. 2527 ส่วนในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการประมาณการไว้ว่า มูลค่า เพิ่มหรือรายได้ที่เกิดจากการค้ายาเสพติด การพนัน และการค้าประเวณี คิดเป็นร้อยละ 2.7 ของการใช้จ่ายของภาคเอกชน

2. การหลีกเลี่ยงภาษีต่าง ๆ ทุก ๆ ประเทศที่มีเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ จะมีขนาดความสำคัญแตกต่างกันออกไป สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีนักวิจัยบางราย ประเมินการว่า เศรษฐกิจไม่เป็นทางการทั้งกลุ่มที่ 2 (การหลีกเลี่ยงภาษีต่าง ๆ) และกลุ่มที่ 4 (เศรษฐกิจนอกระบบ) รวมกันแล้วคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 30 ของรายได้ประชาชาติ ส่วนประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศเยอรมนี และประเทศไทย ได้มีนักวิจัยบางราย ประเมินการว่า เศรษฐกิจไม่เป็นทางการทั้งกลุ่มที่ 2 (การหลีกเลี่ยงภาษีต่าง ๆ) และกลุ่มที่ 4 (เศรษฐกิจนอกระบบ) รวมกันแล้วคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 15 และร้อยละ 27 ตามลำดับของรายได้ประชาชาติ

3. การคอร์รัปชันทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชน ทุก ๆ ประเทศต่างก็มีขนาดความสำคัญของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการแตกต่างกันออกไป ซึ่งจากการศึกษาและประมาณการคอร์รัปชันของข้าราชการประจำและนักการเมืองระดับสูงในประเทศไทย พบว่ามีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 1 ของรายได้ประชาชาติระหว่างปี พ.ศ. 2503 ถึงปี พ.ศ. 2516

4. เศรษฐกิจนอกระบบ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Economic activities) เกี่ยวกับการผลิต (Production) การบริโภค (Consumption) และการจำแนกแจกจ่ายสินค้าและบริการ (Distribution goods and services) ตลอดจนการซื้อขายแลกเปลี่ยน (Exchange) ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้เป็น การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งไม่ผิดกฎหมาย แต่ในขณะเดียวกันกลับหลุดรอดไปจากบัญชีรายได้ประชาชาติ นั่นก็หมายความว่า กิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจนอกระบบดังกล่าว นั้น มิได้ถูกนับรวมเข้าไว้อยู่ในสถิติของบัญชีรายได้ประชาชาติอย่างครบถ้วน สำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจนอกระบบ ได้แก่ การทำธุรกิจใครีวเรือน การประกอบอาชีพส่วนตัว มอเตอร์ไซด์รับจ้าง กวดวิชารับจ้างสอนพิเศษ การทำงานหลังเวลางานปกติ หาบเร่ แผงลอย และเครดิตนอกระบบธนาคาร ตลอดจนการทำธุรกิจขนาดย่อม รวมทั้งธุรกิจพระเครื่อง เป็นต้น ส่วนเงินหรือรายได้ที่ได้อาจรับมาจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่ในขณะเดียวกันรายได้ที่เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้กลับมิได้ถูกนำมานับรวมเข้าไว้อยู่ในสถิติของบัญชีรายได้ประชาชาติ ดังกล่าวนั้น เราเรียกกันว่า แหล่งเงินนอกระบบ

5. งานบ้านภายในครอบครัว สำหรับงานบ้านภายในครอบครัวนั้นนับเป็นงานที่มีบทบาทสำคัญในการจรรโลงครอบครัว ซึ่งมักจะเป็นงานที่ผู้หญิงทำ จนบางทีเรียกกันว่า

Care economy อาทิ งานแม่บ้าน การเลี้ยงดูบุตรธิดา และการดูแลคนชรา ตลอดจน การดูแลคนเจ็บป่วย รวมทั้งการอบรมสั่งสอนบุตรธิดาของบิดามารดา เป็นต้น ซึ่งงานบ้าน ภายในครอบครัวต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น เป็นการใช้แรงงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนแต่ประการใด แต่ในขณะเดียวกัน ถ้าหากไปจ้างคนมาทำงานบ้านต่าง ๆ เหล่านั้น ก็จะทำให้ต้องเสีย ค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนที่สูงมาก และที่สำคัญงานบ้านภายในครอบครัวจะไม่ได้ถูกนับรวม เข้าไว้ในสถิติของบัญชีรายได้ประชาชาติแต่ประการใด ในกรณีของกิจกรรมงานบ้าน ภายในครอบครัว ซึ่งเป็นกลุ่มที่ 5 นี้ได้มีนักวิจัยบางรายของประเทศสหรัฐอเมริกา และ ประเทศอินเดีย ได้การศึกษาและประมาณการไว้ว่า มีมูลค่าสูงคิดเป็นร้อยละ 37 และ ร้อยละ 49 ของรายได้ประชาชาติ

จากการศึกษาเกี่ยวกับขอบเขตของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นั้น สามารถที่จะชี้ให้เห็นได้ว่า เศรษฐกิจไม่เป็นทางการทั้ง 5 กลุ่มจะมีลักษณะร่วมกัน นั้นก็หมายความว่า เศรษฐกิจไม่เป็นทางการทั้งที่ดำเนินกิจกรรมแบบผิดและถูกต้องตามกฎหมาย อันประกอบไปด้วยธุรกิจผิดกฎหมาย การหลีกเลี่ยงภาษีต่าง ๆ และการคอร์รัปชัน ทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชน ตลอดจนเศรษฐกิจนอกระบบ รวมทั้งงานบ้านภายใน ครอบครัว ล้วนแล้วแต่เป็นธุรกิจที่มีได้อยู่ในระบบการจัดการเก็บข้อมูลสถิติไว้ในบัญชี รายได้ประชาชาติของทางการแต่ประการใดเลย ประกอบกับเศรษฐกิจไม่เป็นทางการต่าง ก็เป็นธุรกิจประเภทต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งธุรกิจประเภท ต่าง ๆ ของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการนั้นต่างก็มีความหลากหลายและแตกต่างกันมาก ทั้งจากทางด้านมุมมองที่เกี่ยวข้องกันกับแนวทางสำหรับการวิเคราะห์และนัยความสำคัญ ที่มีต่อนโยบาย

ยกตัวอย่างเช่น ได้มีนักวิจัยบางรายได้ พบว่า เศรษฐกิจไม่เป็นทางการกลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ 2 และกลุ่มที่ 3 ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดกฎหมายในระดับ ความร้ายแรงที่แตกต่างกันออกไป และมุมมองสำหรับการวิเคราะห์ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ไม่เป็นทางการของกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น มักจะชี้ให้เห็นผลลบต่อเศรษฐกิจสังคมและ นัยความสำคัญทางด้านนโยบายสาธารณะ โดยจะมีแนวโน้มเป็นการหามาตรการกำกับ และคอยควบคุม เพื่อที่จะทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งผิดกฎหมายต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น ลดลงได้ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, สังคีต พิริยะรังสรรค์ และนวลน้อย ตรีรัตน์. 2543 : 13 - 14)

แต่สำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่เป็นทางการในกลุ่มที่ 4 มักจะรู้จักกันเป็นอย่างดีในนามของเศรษฐกิจนอกระบบ ซึ่งมักจะถูกวิเคราะห์ไปในแนวทางให้เห็นถึงผลบวก (Positive) ต่อเศรษฐกิจสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจ้างงานและการสร้างรายได้ให้แก่ผู้มีรายได้น้อยหรือผู้มีทุนน้อย ดังนั้น นัยความสำคัญทางด้านนโยบายสาธารณะจึงมักจะออกมาอยู่ในรูปของข้อเสนอต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ลดการควบคุม หรือเพื่อให้มีการส่งเสริมมากกว่า ส่วนกิจกรรมเกี่ยวกับงานบ้านภายในครอบครัวในกลุ่มที่ 5 นั้น ส่วนมากแล้วมักจะเป็นผลของความพยายามที่จะชี้ให้เห็นคุณค่าของผู้หญิงในการทำงานบ้านภายในครอบครัว

เพื่อเป็นการทำให้ผู้อ่านสามารถที่จะมองภาพรวมของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการได้อย่างชัดเจนและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงใคร่ที่จะขอทำการนำเสนอผลงานวิจัยของผาสุก พงษ์ไพจิตร, สังคิต พิริยะรังสรรค์ และนวนลนอย ตริรัตน์ (2543 : 5 - 9) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องห่วย ช่อ บ่อน ยาบ้า เศรษฐกิจกฎหมายกับนโยบายสาธารณะในประเทศไทย จากการศึกษาวิจัยได้ พบว่า ภาพรวมของเศรษฐกิจนอกกฎหมายที่ศึกษาทั้ง 6 ประเภท ได้แก่ ยาเสพติดผ่านประเทศไทย การค้าอาวุธสงคราม น้ำมันเถื่อน ค่าบริการโสเภณี และค่าบริการนายหน้าค้าแรงงานพม่าเข้าประเทศไทยและการค้าหญิงไทยไปต่างประเทศ ตลอดจนการพนัน อันประกอบไปด้วยห่วยใต้ดิน พนันฟุตบอล และบ่อนการพนัน ซึ่งเศรษฐกิจนอกกฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้สามารถที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มหรือรายได้อยู่ในอัตราระหว่าง 286,000 ถึง 457,000 ล้านบาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 8 ถึงร้อยละ 13 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของประเทศ หรือ GNP (มูลค่าเฉลี่ยต่อปีของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติระหว่างปี พ.ศ. 2538 เท่ากับ 3,637 ล้านบาท) คณะผู้วิจัยได้พบว่าการพนัน 3 ประเภท ห่วยใต้ดิน บ่อนการพนัน พนันฟุตบอล รวมกันสร้างรายได้สูงสุด 134,000 ถึง 277,000 ล้านบาท รองลงมาคือ การค้าประเวณี 100,000 ล้านบาท การค้ายาเสพติดมีรายได้เป็นอันดับสาม 28,000 ถึง 33,000 ล้านบาท การค้าน้ำมันเถื่อนมีรายได้เป็นอันดับสี่ 9,000 ล้านบาท ตามด้วยการค้าอาวุธสงครามมีรายได้ 6,000 ถึง 31,000 ล้านบาท และท้ายที่สุดคือ การค้าหญิงไทยไปญี่ปุ่นและการค้าแรงงานพม่าเข้าไทยมีรายได้ 5,000 ถึง 7,000 ล้านบาท สำหรับแนวโน้มในอนาคตนั้นการค้าอาวุธสงครามเป็นกิจกรรมเดียวที่มีแนวโน้มลดลง เพราะความขัดแย้งภายในและภายนอกประเทศลดลง แต่กิจกรรมอื่น ๆ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จะเห็นได้จากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปี พ.ศ. 2540 ถึงปี พ.ศ. 2541

กิจกรรมบางอย่างที่โยงกับระดับรายได้ เช่น การพนันและกิจการค้าประเวณี อาจจะชะลอตัวลงบ้าง การค้าหญิงไทยไปญี่ปุ่นมีแนวโน้มลดลงจากปี พ.ศ. 2537 แต่กำลังเพิ่มขึ้นในไต้หวัน ดังนั้นโดยรวมอาจไม่ลดลง

นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยได้พบว่า เศรษฐกิจนอกกฎหมายยังมีผลกระทบทั้งทางด้านบวกและทางด้านลบ สำหรับทางด้านบวกเศรษฐกิจนอกกฎหมายส่งผลให้เกิดการจ้างงานเป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น ธุรกิจทางเพศพาณิชย์ มีการจ้างงานหญิงบริการทางเพศ ประมาณ 200,000 คน แล้วยังมีคนทำงานในธุรกิจอื่น ๆ อีกที่เกี่ยวข้องกัน หวยไต้ดินประมาณการว่า คนทำงานเดือนละ 2 ถึง 4 วัน ช่วงที่หวยไต้ดินออกเดือนละ 2 ถึง 3 ครั้ง ถึงประมาณ 4 ล้านคน กิจกรรมเศรษฐกิจนอกกฎหมายให้ผลกำไรสูง เมื่อคิดเป็นร้อยละของวงเงินที่เกี่ยวข้อง เช่น ร้อยละ 20 ถึง 30 ในกรณีบ่อนการพนันและหวยไต้ดิน เป็นต้น บ่อนการพนันสร้างงานหลายรูปแบบให้กับคนในสถานที่นั้น ๆ และสร้างงานบริการที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การขายอาหาร การขายพวงมาลัย และการบริการจอดรถ เป็นต้น ความนิยมการพนันของฟุตบอลส่งผลให้มีการผลิตสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับกีฬาฟุตบอลและการลักลอบน้ำมันเข้าประเทศก่อให้เกิดอาชีพเสริมในหมู่ชาวประมง ส่วนผลกระทบทางด้านลบ เศรษฐกิจนอกระบบส่งผลกระทบที่บิดเบือนหลายด้าน ธุรกิจผิดกฎหมายส่วนใหญ่สร้างผลกำไรอย่างมหาศาล ซึ่งถูกนำไปลงทุนต่อในธุรกิจถูกกฎหมายอื่น ๆ บ่อยครั้งที่นักธุรกิจสุจริตหมดกำลังใจ เมื่อต้องเผชิญกับคู่แข่งที่สามารถหาเงินทุนที่มีต้นทุนต่ำได้อย่างสบาย เงินทุนผิดกฎหมายส่วนใหญ่ถูกฟอกในตลาดที่ต้องทำตามกฎหมาย เช่น ธุรกิจที่ดิน ตลาดหุ้น และธุรกิจบันเทิง ตลอดจนธุรกิจพระเครื่อง เป็นต้น โดยทั่วไปเงินทุนเหล่านี้จะเข้าไปลงทุนด้านการเก็งกำไร และทำให้ตลาดมีแนวโน้มที่จะขยายในช่วงที่เศรษฐกิจรุ่งเรืองและหดตัวในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำรุนแรงมากขึ้น

จากผลการศึกษาวิจัยสามารถที่จะสรุปได้ว่า ในประเทศไทยถือว่า สินค้าและบริการของกลุ่มการพนัน การค้าประเวณี และยาเสพติดนี้เป็นความผิดทางอาญา ซึ่งเท่ากับเป็นการจำกัดอุปทาน โดยระบบการห้ามปราบโดยใช้กฎหมายส่งผลให้อุปทานถูกจำกัด ในขณะที่อุปสงค์สูง จึงทำให้ราคาสูงขึ้น เปรียบเสมือนหนึ่งเป็นแรงจูงใจให้มีผู้ประกอบการเข้าสนองตลาดอย่างต่อเนื่องเพื่อแสวงหากำไร ถึงแม้ว่าธุรกิจนอกกฎหมายจะก่อให้เกิดการจ้างงานเช่นเดียวกันกับธุรกิจประเภทอื่น ๆ แต่ผลกระทบโดยภาพรวมของเศรษฐกิจกฎหมายได้ส่งผลเสียต่อการกระจายรายได้ อาทิ การพนันถ่ายเทเงินจาก

คนจนไปสู่คนรวย จากกลุ่มนักเล่นม้า นักพนัน หวายเป็นสู่นายทุนกลุ่มน้อยที่มั่งคั่ง การค้า ยาเสพติดสร้างความร่ำรวยให้กับคนรวยบนรายจ่ายของผู้ใช้แรงงานและผู้อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด จึงอาจกล่าวได้ว่า นอกจากนี้อแล้วเศรษฐกิจนอกกฎหมายยังทำให้การบริหารจัดการเศรษฐกิจมหภาค มีความยุ่งยากและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะผลกำไรที่ได้รับมาส่วนใหญ่มักจะถูกใช้หมดไปกับการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย หรือการลงทุนเพื่อเก็งกำไรในการซื้อหุ้น หรืออสังหาริมทรัพย์ ซึ่งการไหลเวียนของเงินในกิจการดังกล่าวนี้ อาจจะไปขัดแย้งกับมาตรการของรัฐบาลในการควบคุมการบริโภค การกระตุ้นการออมทรัพย์ การต่อสู้กับภาวะเงินเฟ้อ และการควบคุมการเก็งกำไรในท้องตลาด

สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ

เศรษฐกิจนอกระบบนับเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนา (Developing countries) เพราะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้กับคนที่มีความต้องการจะทำงาน แต่ไม่มีงานให้ทำ (คนว่างงาน) และยังสามารถที่จะรองรับตลาดแรงงานส่วนเกินมาจากชนบทได้เป็นอย่างดี ตลอดจนยังช่วยในเรื่องของการกระจายผลผลิตไปยังกลุ่มคนยากจนและกลุ่มคน ที่มีรายได้ปานกลางซึ่งบริการขายในราคาที่ถูก ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการได้ก่อตั้งขึ้น หลังจากที่ประเทศไทยได้พัฒนาและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมจากระบบเกษตรกรรมมาเป็นระบบอุตสาหกรรม โดยได้ส่งผลทำให้กรุงเทพมหานครกลายเป็นศูนย์รวมแห่งความเจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การบริหาร การเมือง การปกครอง และการศึกษา ตลอดจนการบริการ อีกทั้งกรุงเทพมหานครยังเป็นแหล่งกำเนิดของงานประเภทต่าง ๆ มากมาย จึงส่งผลทำให้ประชากรส่วนหนึ่งต่างก็พากันอพยพเข้ามายังกรุงเทพมหานครเพื่อหางานทำ แต่ปรากฏว่า ประชากรกลุ่มดังกล่าวนี้ไม่สามารถที่จะหางานทำได้ ทั้งนี้เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากอยู่แล้ว ทำให้ปริมาณของงานมีไม่เพียงพอต่อความต้องการเสนอขายแรงงานของประชากร ในที่สุดจึงก่อให้เกิดภาวะการว่างงานขึ้นในระบบเศรษฐกิจ

เมื่อประชากรส่วนที่ต้องอพยพเข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานครดังกล่าวนี้ เพียงเพราะเป็นผู้ที่ขาดเงินทุน ขาดความรู้และประสบการณ์ แต่เพื่อความอยู่รอด

ในการดำรงชีวิตอยู่ในกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองใหญ่ได้ จึงทำให้ประชากรกลุ่มนั้นต่างพากันเข้ามารวมกันอยู่บนถนน ทางเท้า และตรอกซอย เพื่อประกอบการค้าและบริการขนาดเล็ก ๆ อาทิ ผู้ค้าแผงลอยบนถนน การรับจ้างตัดเสื้อผ้า การรับจ้างซักรีด และการรับจ้างซ่อมเสื้อผ้า กรรมกรแบกหาม ฯลฯ ซึ่งลักษณะงานประเภทดังกล่าวนี้จะจัดอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกระบบ (Informal sector)

จึงอาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจนอกระบบนับเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีการดำเนินกิจการแบบไม่มีแบบแผนใด ๆ ทั้งสิ้น กล่าวคือ ในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ของเศรษฐกิจนอกระบบมักจะใช้วัตถุดิบหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วยการใช้แรงงานของคนเป็นส่วนใหญ่ โดยการนำเอาเทคโนโลยีพื้นฐานเข้ามาดัดแปลงให้เหมาะสมกับการผลิต ซึ่งทักษะความรู้ความชำนาญของแรงงานดังกล่าวนี้ ได้มาจากการเรียนรู้และฝึกฝนด้วยตนเองหรือกล่าวกันอย่างง่าย ๆ ก็คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบจะต้องเป็นกิจกรรมที่มีขนาดเล็ก (Small scale) และมีการดำเนินงานด้วยตนเองเสมอ (Self - employment) โดยไม่มีการเปิดเผยข้อมูลใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกระบบไม่มีกฎข้อบังคับ แต่ในทางตรงกันข้ามการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกระบบกลับมีการแข่งขันทางการตลาดได้อย่างอิสระเสรี โดยไม่ได้รับการคุ้มครองทางการตลาดใด ๆ เลย อาทิ อัตราภาษี การได้รับสิทธิพิเศษ และใบอนุญาตทางการค้า เป็นต้น

ผลกระทบของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ

ถึงแม้ว่า เศรษฐกิจนอกระบบภาคครัวเรือนมีความสำคัญที่สามารถส่งผลบวกต่อสังคมได้ เพราะนอกจากในเศรษฐกิจนอกระบบซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานของผู้หญิงจะมีบทบาทในการจรรโลงครอบครัวแล้ว ยังมีผลต่อการลดต้นทุนด้านการดูแลสุขภาพ การเลี้ยงดูเด็กในครอบครัว แต่ถ้าหากผู้หญิงทำงานนอกบ้านมากขึ้นโดยสามีไม่แบ่งรับภาระ หรือรัฐบาลและสังคมไม่เข้ามาช่วยแบกรับภาระหรือช่วยจัดบริการให้ ณ ระดับต้นทุนที่ครอบครัวจะรับได้ การจรรโลงครอบครัวจะลดลง อาจส่งผลทางลบต่อพัฒนาการของเด็กและคนรุ่นเยาว์ การขาดความอบอุ่นอาจโยงกับปัญหาเยาวชน ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาคนชรา ที่มีได้รับการเหลียวแลเท่าที่ควร ซึ่งตรงประเด็นนี้รัฐบาลอาจเข้ามาช่วยโดยให้เงินอุดหนุนสมาชิกในครอบครัวที่ช่วยทำหน้าที่จรรโลงครอบครัวแทนสังคม

เศรษฐกิจนอกระบบที่เป็นกิจกรรมถูกกฎหมายเช่น ธุรกิจขนาดเล็ก หาบเร่ แผงลอย ธุรกิจในครัวเรือน การเกษตรรายเล็กที่ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก ล้วนแล้วแต่มีบทบาทสำคัญเป็นแหล่งจ้างงาน และสร้างรายได้ให้กับคนระดับล่างของสังคม ซึ่งเคยถูกมองว่าเป็นเศรษฐกิจที่มีผลิตภาพต่ำ ควรปรับให้เป็นเศรษฐกิจทางการ (Formal sector) ที่มีผลิตภาพสูง หรือควรถูกดูดกลืนไปโดยเศรษฐกิจเป็นทางการ เช่น ระบบการผลิตแบบโรงงานหรือการทำไร่ขนาดใหญ่ใช้ลูกจ้าง แต่ในประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย เศรษฐกิจนอกระบบประเภทนี้เป็นวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชนบทและคนระดับล่างในเมือง และเป็นช่องทางก่อร่างสร้างตัวเป็นผู้ประกอบการ เช่น จากระบบโชห่วย การรับจ้างทำของในระบบเหม่าช่วงงาน และการทำธุรกิจในครัวเรือน เป็นต้น แต่เศรษฐกิจประเภทนี้มักพบปัญหา ค่าธุรกรรมในการทำธุรกิจสูง (Transaction cost) เนื่องจากธุรกิจขนาดเล็กจะพบต้นทุนสูงในการแสวงหาสินเชื่อ ข้อมูลทางด้านเทคนิคและด้านการตลาด เป็นต้น

จากปัญหาความยุ่งยากเกี่ยวกับกฎระเบียบภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้อง การขาดช่องทางการความสัมพันธ์กับภาครัฐบาลเพื่อให้มีนโยบายและมาตรการที่เอื้อกับพัฒนาการของธุรกิจ และปัญหาเกี่ยวข้องกับความไม่มั่นคงของสถานภาพทางกฎหมายของสินทรัพย์ เช่น การไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ในกรณีของเกษตรกรรายเล็กขาดอุปกรณ์ที่จำเป็นเพื่อการพัฒนาธุรกิจ และปัญหาการขาดทักษะ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นเรื่องผลกระทบของธุรกิจผิดกฎหมายและนัยต่อนโยบายการหลีกเลี่ยงภาษี เพราะนอกจากจะทำให้รัฐบาลขาดรายได้แล้ว ยังไม่เป็นธรรมกับธุรกิจที่เสียภาษีตามกฎหมาย จึงมีความจำเป็นต้องปิดช่องว่างตรงนี้ โดยปรับปรุงให้ระบบการจัดเก็บภาษีมีความรัดกุม โปร่งใส และตรวจสอบได้

ด้วยความสำคัญของเศรษฐกิจนอกระบบและความเกี่ยวพันต่อเศรษฐกิจโดยรวม หากได้รับการบริหารจัดการที่ดีจากภาครัฐบาลแล้ว โดยคำนึงถึงหลักการทางเศรษฐศาสตร์ (Demand and Supply) ซึ่งจะช่วยให้รัฐบาลสามารถพิจารณาความเป็นไปได้ที่จะเข้ามากำกับดูแลและบริหารจัดการเศรษฐกิจไม่เป็นทางการได้อย่างใกล้เคียงกับความเป็นจริงอย่างเหมาะสม อันจะช่วยสร้างเสริมโอกาสให้แก่ผู้ประกอบการขนาดเล็กที่ประกอบอาชีพสุจริตได้ทำมาหากินโดยได้รับความเป็นธรรมและได้รับความคุ้มครองจากภาครัฐบาล โดยมีหลักประกันในด้านสุขภาพยามเจ็บป่วย มีแหล่งสินเชื่อและเสริมสร้างความรู้ด้านต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ ประกอบกับกิจกรรมผิดกฎหมายก็จะได้ได้รับการจัดการด้วยมาตรการที่เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า อาจช่วยลด

ผลกระทบต่อสังคมและสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องมากขึ้น โดยผลของการพัฒนาจะช่วยลดปัญหาความยากจนของประชากรได้อีกทางหนึ่ง ในขณะเดียวกันผู้บริโภคได้รับความเป็นธรรมและความปลอดภัยในชีวิตจากการใช้บริการ ซึ่งการบริหารจัดการเศรษฐกิจไม่เป็นทางการสามารถที่จะดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ภาครัฐควรมีการส่งเสริมให้ผู้ประกอบการอาชีพรายย่อยและผู้ประกอบการของธุรกิจที่อยู่ในภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการเข้าสู่ระบบอย่างเป็นทางการด้วยการให้มีโอกาสรับการดูแลส่งเสริม และพัฒนาให้เข้าถึงบริการพื้นฐานที่จำเป็นจากรัฐบาลโดยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ธุรกิจ เพื่อเป็นรากฐานอันสำคัญในการพัฒนาระบบการผลิต ระบบการจ้างงาน และการสร้างรายได้แก่ระบบเศรษฐกิจของประเทศต่อไป

สถานการณ์เศรษฐกิจไม่เป็นทางการและตัวอย่าง

ปัจจุบันเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเศรษฐกิจในระบบ โดยกิจกรรมของเศรษฐกิจนอกระบบมีทั้งกิจกรรมที่ถูกกฎหมาย และผิดกฎหมายหรือไม่กฎหมาย กำกับนั้น ต่างก็ได้มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นตามระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550 : 3) ที่ได้ระบุไว้ว่า เศรษฐกิจนอกระบบในประเทศไทยมีขนาดค่อนข้างใหญ่และกว้างขวางครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลายประเภท ทั้งกิจการที่ถูกกฎหมาย และกิจการที่กฎหมายไม่อนุญาตให้ดำเนินการ โดยในปี พ.ศ. 2547 มีมูลค่าคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 43.8 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ และมีแรงงานที่เกี่ยวข้องถึง 23.5 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 71.9 ของผู้มีงานทำทั้งประเทศ โดยในส่วนของกิจกรรมที่ถูกกฎหมายได้ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมของประเทศไทย เป็นแหล่งสร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่แรงงานจำนวนมากถึง 23 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2545 คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 71.9 ของผู้มีงานทำทั้งประเทศ และมีมูลค่าประมาณ 2.38 ล้านล้านบาท โดยมูลค่าดังกล่าวคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 43.8 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ ถึงแม้ว่าภาครัฐได้วางระบบการบริหารจัดการ โดยใช้นโยบายควบคุมและปราบปรามในส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจนอกระบบที่ผิดกฎหมายอย่างเข้มงวด เพื่อจัดระเบียบและลดผลกระทบที่มีต่อสังคม แต่ยังคงประสบกับจุดอ่อนทั้งในด้านนโยบาย กฎระเบียบ และระบบบริหารจัดการของภาครัฐเอง

ส่งผลกระทบต่อการจัดการเศรษฐกิจนอกระบบพอสมควร แต่เนื่องจากภาครัฐมีกลไกและเครือข่ายที่พร้อมจะเข้าไปดำเนินการให้เกิดแนวร่วมได้อย่างกว้างขวาง โดยภาครัฐได้เริ่มมีการวางรากฐานการจัดการเศรษฐกิจนอกระบบไว้แล้วบางส่วน อันจะสามารถใช้เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การจัดระเบียบสังคมในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไปอีกได้ ถือเป็นจุดแข็งและโอกาสที่จะเข้าไปบริหารจัดการเศรษฐกิจนอกระบบให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมได้

ผลจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับมูลค่าทางเศรษฐกิจของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550 : 9 - 11) สามารถที่จะแยกสถานการณ์เศรษฐกิจไม่เป็นทางการของประเทศไทยในภาพรวมได้ ดังนี้

1. สถานการณ์เศรษฐกิจนอกระบบที่ถูกกฎหมายในภาพรวม พบว่า ในปี พ.ศ. 2544 มีมูลค่าที่เกิดจากเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ (ไม่รวมส่วนที่ผิดกฎหมาย) หรือที่เรารู้จักกันในนามของเศรษฐกิจนอกระบบ คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 45.5 ของ GDP ทั้งหมด หรือมีมูลค่าประมาณ 2,335,555 ล้านบาท โดยจำแนกเป็นกิจกรรมในภาคเกษตรกรรมร้อยละ 16.3 คิดเป็นมูลค่า 381,543 ล้านบาท และนอกภาคเกษตรกรรมร้อยละ 83.7 คิดเป็นมูลค่า 1,954,012 ล้านบาท โดยมีกำลังแรงงานเกี่ยวข้องในกิจกรรมต่าง ๆ ประมาณ 23.5 ล้านคน หรือร้อยละ 73 ของกำลังแรงงานทั่วประเทศ

เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การเข้าระบบประกันสังคมของแรงงานที่อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบ โดยการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการพบว่า แรงงานที่ยังขาดหลักประกันในการดำรงชีพ เพราะอยู่นอกระบบคุ้มครองทางสังคมที่มีการจัดการอย่างมีระเบียบ กฎเกณฑ์อยู่ประมาณ 22 - 23 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2546 หรือคิดเป็นร้อยละ 70 ของผู้ที่มีงานทำทั่วประเทศ ซึ่งเกือบทั้งหมดจะอยู่ในกิจกรรมเศรษฐกิจนอกระบบ เช่น ผู้รับงานไปทำที่บ้านเกษตรกร ผู้ประกอบอาชีพอิสระ ผู้ขายยานพาหนะรับจ้างหรือลูกจ้างเกี่ยวกับงานบ้าน เป็นต้น นอกจากแรงงานภายใต้เศรษฐกิจนอกระบบส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าถึงระบบประกันสังคมแล้ว สภาพการทำงานยังขาดความมั่นคงในการทำงานและรายได้มีความผันแปรสูง การทำงานมีลักษณะเสี่ยงอันตรายเป็นผลร้ายต่อสุขภาพและขาดความปลอดภัย

สำหรับตัวอย่างของสถานการณ์กิจกรรมของเศรษฐกิจนอกระบบ สรุปได้ดังนี้

รถจักรยานยนต์รับจ้าง ผลการศึกษาของโครงการศึกษาจัดการระเบียบรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตกรุงเทพมหานครของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าการขยายตัวของประชากรและที่พักอาศัยในเขตกรุงเทพมหานครและการขาดแคลนบริการขนส่งสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ ได้ทำให้การบริการรถจักรยานยนต์รับจ้างในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คือ จาก 16,000 คัน และมีวินรถจักรยานยนต์รับจ้างรวม 1,570 วิน ในปี พ.ศ. 2537 เพิ่มขึ้นเป็น 108,506 คัน และมีวินรถจักรยานยนต์รับจ้าง 4,400 วิน ในปี พ.ศ. 2546 หรือปริมาณรถจักรยานยนต์รับจ้างเพิ่มขึ้น 6.78 เท่า และกว่า 3 เท่าตัว การให้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างสามารถตอบสนองต่อความต้องการเดินทางของประชาชนได้อีกทางหนึ่ง ช่วยลดภาระภาครัฐ ในการจัดบริการระบบขนส่งสาธารณะและเป็นอีกทางเลือกอาชีพหนึ่งสำหรับผู้ด้อยโอกาสในสังคม

หาบแร่ แผงลอย ผลการศึกษาของ นางสาวอัจฉริยา ชาญเชิงรบ เรื่องแนวทางการพิทักษ์สิทธิประโยชน์ตนเองของผู้ค้าหาบแร่แผงลอย ศึกษาเฉพาะกรณีเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ค้าหาบแร่แผงลอยในเขตกรุงเทพมหานคร มีจำนวนเพิ่มขึ้นจากประมาณ 24,192 ราย ในปี พ.ศ. 2539 เป็น 25,656 ราย ในปี พ.ศ. 2541 เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่สามารถประกอบการได้ง่ายโดยไม่ต้องใช้ทุนหรือจำนวนสินค้าที่มากนัก อาจเป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นเองหรือรับช่วงมาขายรวมทั้งสามารถวางขายได้ริมทางสาธารณะทั่วไป ผู้ค้าหาบแร่แผงลอยส่วนใหญ่มีการศึกษาปานกลางถึงต่ำ อยู่ในช่วงวัยกลางคนถึงผู้สูงอายุ การดำรงชีวิตในครอบครัวต้องพึ่งรายได้จากการค้าเป็นหลัก โดยมีรายได้เพียงพอแต่จะไม่มีเงินออม

กิจกรรมด้านหาบแร่แผงลอยมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนระดับล่างของสังคมแล้ว ผู้บริโภคทั้งระดับกลางและระดับล่างจะได้ประโยชน์จากการบริโภคสินค้าในราคาถูกไม่ว่าจะเป็นอาหาร ผัก ผลไม้หรือสินค้าอุปโภคอื่น ๆ ทำให้ผู้บริโภคเหล่านี้สามารถอยู่รอดได้ในสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำเช่นในขณะนี้ ซึ่งเป็นการลดภาระของรัฐบาลลงได้อย่างหนึ่ง นอกจากนี้ ผู้ค้าหาบแร่แผงลอยจะเป็นผู้รับสินค้าจากผู้ผลิตโดยตรง อันเป็นการลดบทบาทและจำนวนของพ่อค้าคนกลางที่มีอยู่ลงได้ ฉะนั้นการเปิดโอกาสให้ผู้ค้าหาบแร่แผงลอยสามารถดำเนินการต่อไปได้จะเป็นการตอบสนองต่อแนวนโยบายของรัฐบาล ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนอยู่ดีกินดีและสามารถลดปัญหาการว่างงานลงได้ระดับหนึ่ง

สินเชื่อนอกระบบ การศึกษาของนิพนธ์ พัวพงศกร พบว่า ในปี พ.ศ. 2528 ตลาดสินเชื่อนอกระบบในชนบทไทยมีขนาดร้อยละ 56 ของยอดสินเชื่อทั้งหมดที่ครัวเรือนชนบทได้กู้ยืมในรอบ 1 ปี พบว่า ในปี พ.ศ. 2538 - 2539 ตลาดสินเชื่อนอกระบบในชนบทไทยมีขนาดลดลงเหลือเพียงร้อยละ 39.6 การที่ตลาดสินเชื่อนอกระบบมีขนาดโดยเปรียบเทียบเล็กลง เกิดจากนายทุนนอกระบบมีบทบาทลดลงมากในช่วงปี พ.ศ. 2528 - 2538 ยอดสินเชื่อในรูปเงินสดที่ครัวเรือนชนบทกู้จากนายทุนเงินกู้นอกระบบเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 0.61 ขณะที่ยอดเงินกู้ในระบบเพิ่มขึ้นถึงกว่าร้อยละ 140 หรือเพิ่มจาก 2,329 ล้านบาทเป็น 5,608 ล้านบาท และในช่วงเวลาเดียวกันยังพบว่า ในบางหมู่บ้านมีรายงาน ว่า ในปี พ.ศ. 2538 ไม่มีนายทุนเงินกู้ในหมู่บ้านของตน (ซึ่งอาจเป็นเพราะนายทุนเล็กปล่อยเงินกู้หรือผู้กู้ไม่จำเป็นต้องพึ่งเงินกู้จากนายทุนบางคนในหมู่บ้าน) แต่สิ่งที่น่าสนใจมาก คือ วงเงินกู้แบบผ่อนส่งสินค้าคงทนถาวร เช่น จักรยานยนต์ หรือเครื่องใช้ไฟฟ้า ซึ่งถูกจัดให้เป็นสินเชื่อนอกระบบมีจำนวนเพิ่มขึ้นกว่า 7.3 เท่า ทั้งนี้ มีสาเหตุจากในช่วงปี พ.ศ. 2534 - 2538 เป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจไทยอยู่ในภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ อันเนื่องมาจากการเปิดเสรีทางการเงิน สถาบันการเงินในประเทศสามารถกู้เงินดอกเบี้ยต่ำจากต่างประเทศมาปล่อยกู้ในประเทศได้ ทำให้มีเงินสินเชื่อไหลสะพัดในชนบทไทย

กล่าวโดยสรุปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา สินเชื่อเกษตรในระบบมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร อันเป็นผลจากการเปิดเสรีตลาดการเงิน ซึ่งทำให้อัตราดอกเบี้ยลดลง ประกอบกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกษตรกรมีความต้องการเงินกู้เพิ่มขึ้น ทำให้ปี พ.ศ. 2546 ครัวเรือนเกษตรกว่าร้อยละ 90 สามารถกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ แม้ว่าการขยายตัวของสินเชื่อในระบบจะทำให้ส่วนแบ่งของตลาดสินเชื่อนอกระบบลดลง แต่นายทุนเงินกู้นอกระบบก็ยังมีบทบาทสำคัญในชนบทไทยอย่างต่อเนื่อง วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2547 ที่ผ่านมามีประชาชนมาลงทะเบียนแจ้งเกี่ยวกับปัญหาหนี้ของตนเองรวมทั้งสิ้น 669,848 ล้านบาท โดยเป็นหนี้สินนอกระบบรวม 132,894 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 18.8 ของหนี้สินทั้งหมด ซึ่งผู้ที่มีปัญหานี้สินต้องการให้รัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องที่สำคัญ คือ การขอขยายเวลาการชำระหนี้ การหาแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ การจัดหาอาชีพเสริม และการกำหนดมีระยะปลอดดอกเบี้ย

2. สถานการณ์เศรษฐกิจนอกระบบที่ผิดกฎหมายในภาพรวมในช่วงปี พ.ศ. 2536 - 2546 มี 6 ประเภท ประกอบด้วยการค้ายาเสพติด (เฉพาะเฮโรอีน กัญชา และยาบ้า) การค้าอาวุธสงคราม การค่าน้ำมันเถื่อน การค้าแรงงานข้ามชาติ และการพนัน (รวมเฉพาะหวยใต้ดิน บ่อนการพนัน และพนันฟุตบอล) มีมูลค่าเพิ่ม (ผลกำไรและค่าจ้าง แต่ไม่รวมค่าใช้จ่าย) ระหว่าง 2.86 ถึง 4.57 แสนล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 8 - 13 ของ GDP ซึ่งถ้ารวมการค้าหนีภาษี การลักลอบค้าพืช/สัตว์สงวนพันธุ์ ใต้เถื่อนในสนามม้า บิลเลียด พนันมวย การคอร์รัปชัน มูลค่าเพิ่มอาจสูงถึงร้อยละ 20 ของ GDP นอกจากนี้ กิจกรรมที่สร้างรายได้สูงสุด 3 อันดับแรก คือ การพนัน ประกอบด้วยหวยใต้ดิน บ่อน การพนันฟุตบอล มีรายได้รวมกันสูงที่สุดประมาณ 1.34 - 2.77 แสนล้านบาท รองลงมา คือ การค้าประเวณี 1 แสนล้านบาท และการค้ายาเสพติด 0.28 - 0.33 แสนล้านบาท ส่วนในแง่ของการสร้างงานพบว่า ผู้ที่อยู่ในธุรกิจเพศพาณิชย์ประมาณ 2 แสนคน (ยังไม่รวมผู้เกี่ยวเนื่อง) หวยใต้ดิน 4 ล้านคน

สำหรับตัวอย่างของสถานการณ์กิจกรรมของเศรษฐกิจนอกระบบผิดกฎหมายสรุปได้ดังนี้

การพนัน การศึกษาของ สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ (2546) พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2546 มีจำนวนคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการพนันทุกประเภท (รวมที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย) เท่ากับ 67.5 ล้านคน (คนหนึ่งอาจเล่นการพนันได้มากกว่า 1 ประเภท) โดยการพนันที่มีผู้นิยมเล่นมากที่สุดเรียงลำดับดังนี้ คือ หวยใต้ดิน 23.7 ล้านคน สลากกินแบ่งรัฐบาล 21.2 ล้านคน หวยอมสิน 7.8 ล้านคน การพนันในบ่อน 4.2 ล้านคน หวย ชกส. 3.6 ล้านคน หวยหุ้น 2.0 ล้านคน การพนันฟุตบอล 2.0 ล้านคน กีฬาพื้นบ้าน 1.3 ล้านคน มวยหรือมวยตู้ 8.1 แสนคน จั๊ยยี่ก็ 2.6 แสนคน หวยปิงปอง 2.3 แสนคน ม้าแข่ง 8.0 แสนคน การพนันอินเทอร์เน็ต 3.6 หมื่นคน สลากจากต่างประเทศ 1.8 หมื่นคน และการพนันประเภทอื่น ๆ ที่เหลือรวมกัน 2.9 แสนคน วงเงินที่เกี่ยวข้องในกิจกรรม หวยใต้ดิน สลากกินแบ่ง หวยอมสิน หวย ชกส. พนันฟุตบอล พนันในบ่อน มีมูลค่ารวมกันระหว่าง 810,000 - 1,736,000 ล้านบาทต่อปี โดยสูงสุด คือ พนันในบ่อนมีมูลค่า 612,000 - 910,000 แสนล้านบาท หวยใต้ดินมีมูลค่า 542,000 แสนล้านบาท พนันฟุตบอลมีมูลค่า 122,000 แสนล้านบาท หวย ชกส. และหวยอมสินมีมูลค่าเท่ากัน คือ 108,400 แสนล้านบาท

นอกจากนี้ ยังมีผลงานทางวิชาการเรื่องการกำหนดมาตรการควบคุมคนไทยที่เข้าไปเล่นการพนันบริเวณชายแดนของนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร วปรอ. 4313 ในปี พ.ศ. 2544 บ่งชี้ว่า บ่อนการพนันบริเวณชายแดนที่รายล้อมดังกล่าวนั้นมีจำนวนหลายหมื่นคนในแต่ละเดือน มีการใช้จ่ายเงินไม่ต่ำกว่า 1,000 ล้านบาทต่อเดือน ในขณะที่ผลการศึกษาของสังศิต พิริยะรังสรรค์ และคณะ (2544) พบว่า มีวงเงินที่เกี่ยวข้องระหว่าง 71,000 - 84,000 ล้านบาท นักพนันรายใหญ่มักเป็นคนจากกรุงเทพมหานคร ขณะเดียวกันประชาชนตามชายแดนไทย รวมทั้งเกษตรกร พ่อค้า แม่ค้า ก็เข้าไปเล่นการพนันด้วยเช่นกันและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยตลอด การขยายตัวของบ่อนการพนันตามแนวชายแดนส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในหลายมิติกล่าวคือ ด้านเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศสูญเสียเงินตราออกไปเป็นจำนวนมาก ด้านสังคม เกิดปัญหาครอบครัว หนี้สิน ศีลธรรม ค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง รวมทั้งปัญหาอาชญากรรมทั้งภายในประเทศและข้ามชาติ ด้านการเมืองการปกครอง เกิดปัญหาคอร์รัปชัน รวมทั้งการประทุมิชอบในราชการที่รุนแรงยิ่งขึ้น

ยาเสพติด ข้อมูลจากแผนป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2545 - 2546 จัดทำโดยศูนย์ป้องกันปราบปรามยาเสพติดกรุงเทพมหานคร แสดงให้เห็นว่า ผู้ติดและผู้เข้าเสพติดทั่วประเทศมีจำนวนประมาณ 3 ล้านคน แยกเป็นผู้ใช้หรือผู้เสพแต่ไม่ติด 2.7 ล้านคน และผู้ติด 300,000 คน โดยการแพร่ระบาดในชุมชนได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่องจากหมู่บ้าน / ชุมชน 20,835 แห่ง หรือร้อยละ 39.2 ของชุมชนทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2537 เพิ่มขึ้น 36,384 แห่ง หรือร้อยละ 55.1 ในปี พ.ศ. 2543 โดยหมู่บ้านที่มีการระบาดในระดับรุนแรง มีสัดส่วนร้อยละ 13.3 ปานกลางร้อยละ 21.6 และเบาบางร้อยละ 16.2 จากข้อมูลการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดของสถานพยาบาลทั่วประเทศและสถิติผู้กระทำความผิด พบว่า มีการแพร่ระบาดในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีอายุ 15 - 24 ปี ถึงร้อยละ 48.5 หรือเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมดและมีแนวโน้มเป็นเด็กที่มีอายุระหว่าง 15 - 19 ปี เพิ่มขึ้น

ธุรกิจบริการทางเพศ กองควบคุมโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ กระทรวงสาธารณสุข สำรวจจำนวนสถานบริการทางเพศและผู้ให้บริการทางเพศระหว่าง พ.ศ. 2541 - 2546 พบว่า จำนวนสถานบริการทางเพศทั่วประเทศเพิ่มขึ้นจาก 8,016 แห่ง เป็น 12,229 แห่ง คิดเป็นอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 9 ต่อปี ส่วนผู้ให้บริการมีจำนวน

ค่อนข้างคงที่ โดยปี พ.ศ. 2546 มีจำนวนทั้งสิ้น 66,500 คน โดยเฉลี่ยร้อยละ 34.7 อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร รองลงมา คือ ร้อยละ 32.6 อยู่ในภาคกลาง และร้อยละ 18.6 อยู่ในภาคใต้ ในส่วนของสถานการณ์โสเภณีเด็กยังไม่มีตัวเลขที่ชัดเจนว่ามีจำนวนเท่าใด แต่รูปแบบในการเข้าสู่อาชีพเปลี่ยนจากการถูกบังคับเป็นการสมัครใจมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า หากภาครัฐขาดการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำให้ไม่สามารถที่จะทำการรวบรวมกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจนอกระบบให้เข้าไปในแบบจำลองทางเศรษฐกิจ ได้ส่งผลกระทบให้ภาครัฐไม่สามารถที่จะทำการพยากรณ์อิทธิพลของเศรษฐกิจนอกระบบ อันจะมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทั้งโดยตรงและทางอ้อมได้ ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจนอกระบบ ทำให้ตลาดเกิดการแข่งขันอย่างไม่สมบูรณ์หรือเรียกกันอย่างไม่ง่าย ๆ ก็คือตลาดถูกบิดเบือนไปจากความเป็นจริง ในที่สุดแล้วก็จะก่อให้เกิดเป็นประเด็นปัญหาที่เรื้อรังต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม ภาครัฐต่างก็ได้พยายามที่จะนำเอากิจกรรมต่าง ๆ ของเศรษฐกิจนอกระบบให้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเป็นทางการ ซึ่งหลักการนำเศรษฐกิจไม่เป็นทางการให้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเป็นทางการนั้นได้มุ่งเน้นประเด็น ดังนี้ (บุญยงค์ เวชฉัตรี. 2547)

1. เพื่อเป็นการนำเอากิจกรรมต่าง ๆ ของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการเข้าสู่ระบบ GDP เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่เป็นทางการบางอย่างสามารถที่จะนำมาคิดและคำนวณหา GDP ได้ โดยการใช้การประมาณการจากพื้นที่ของกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งจะทำให้การคิดเฉพาะมูลค่าบริการเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากสินค้าที่นำมาขายนั้นอาจจะถูกนับมาจากร้านขายส่ง หรือร้านขายปลีก หรือโรงงานที่ผลิตมาแล้ว เช่น แผงลอยตามถนนเยาวราช หรือไนท์บาร์ชาร์สลิ้ม เป็นต้น

2. เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งนี้เพราะกลุ่มของคนจนส่วนใหญ่มักจะเป็นแรงงานในส่วนของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ ซึ่งรัฐบาลไม่ได้มีการจัดเก็บประวัติของคนกลุ่มนี้ไว้แต่ประการใด ทำให้คนกลุ่มดังกล่าวนี้ไม่มีแม้แต่โอกาสที่จะเข้าถึงการให้บริการจากภาครัฐได้ ในกรณีที่มีการพิจารณาให้สิทธิเสรีภาพภายใต้รัฐธรรมนูญและให้การคุ้มครอง

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันรัฐบาลต่างก็ได้มีความพยายามที่จะทำการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น โดยมีความตั้งใจที่จะช่วยผลักดันให้มีการนำเอาเศรษฐกิจไม่เป็นทางการเข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจที่เป็นทางการกันอย่างจริงจัง อาทิ โครงการ

กองทุนหมู่บ้าน และโครงการธนาคารประชาชน เป็นต้น ซึ่งโครงการทั้งสองต่างก็เป็นโครงการที่จะช่วยผลักดันให้คนที่เคยทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่เป็นทางการได้หันเข้ามาสู่ระบบ และหากทั้งสองโครงการยังไม่สามารถที่จะบรรลุผลสำเร็จ ภาครัฐก็ยังมียุทธศาสตร์เข้ามาช่วยรองรับอีก นั่นก็คือ โครงการหนี้ในระบบเพราะอย่างน้อยที่สุดรัฐบาลก็มีประวัติทางการเงินของกลุ่มคนที่อยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่เป็นทางการจากสองโครงการแรกไว้แล้ว นอกจากนี้แล้วรัฐบาลยังมีโครงการอื่น ๆ ที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ เช่น การแปลงเงินกู้ในระบบ และสมาร์ทการ์ด (Smart Card) เป็นต้น ถึงแม้ว่า ภาครัฐจะได้พยายามที่เสนอโครงการต่าง ๆ เพื่อที่จะดึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่เป็นทางการให้เข้ามาสู่ระบบแล้วจะส่งผลทำให้ GDP ของประเทศชาติเพิ่มสูงขึ้นก็ตาม แต่ทั้งนี้รัฐบาลคงยังถือว่า การที่ GDP เพิ่มขึ้นดังกล่าวนี้เป็นผลประโยชน์รอง ซึ่งผลประโยชน์หลักที่ภาครัฐมีความต้องการมากที่สุด ก็คือ การที่ทำให้กลุ่มคนที่อยู่ในเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ เมื่อได้เข้ามาสู่ในระบบเศรษฐกิจที่เป็นทางการแล้วจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายและได้รับสิทธิภายใต้ขอบเขต ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า กระบวนการต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น อาจจะช่วยในการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้และที่สำคัญอาจจะช่วยในการแก้ปัญหาความยากจนที่เป็นปัญหาเรื้อรังของประเทศชาติได้อย่างมีศักยภาพมากยิ่งขึ้น

การที่รัฐบาลไม่สามารถที่จะทำการรวบรวมกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการให้เข้าไปในแบบจำลองทางเศรษฐกิจ หรือ GDP ได้ เนื่องจากไม่ได้มีการบันทึกตัวเลขสถิติและไม่ได้มีการนับรวมเข้าเพื่อจัดทำบัญชีรายได้ประชาชาติใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่มีข้อมูล หรือมีข้อมูลแต่ไม่แน่ชัด หรือมีจำนวนน้อยเกินไป หรือผิดกฎหมาย หรือไม่เปิดเผย เป็นต้น ซึ่งสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เศรษฐกิจไม่เป็นทางการถูกละเลยและไม่ถูกนำมาพิจารณาอยู่ในระบบบัญชีที่ใช้อัด GDP ของสหประชาชาติ (SNA) อันส่งผลทำให้ตัวเลขรายได้ประชาชาติเป็นตัวเลขสถิติของทางราชการที่ไม่สามารถที่จะแสดงให้เห็นถึงภาพรวมของเศรษฐกิจได้อย่างครบถ้วน นั้นย่อมหมายถึง หากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการมีปริมาณเงินหมุนเวียนอยู่ในอัตราที่สูงกว่าหรือต่ำกว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจในระบบ ย่อมที่จะส่งผลทำให้การกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลเกิดการผิดพลาด และไม่สามารถที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารนโยบายทางเศรษฐกิจได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

จากประเด็นสำคัญของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นเวลาแล้วที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรที่จะหันมาให้ความสนใจในการจัดทำกิจกรรมของเศรษฐกิจ ไม่เป็นทางการให้เป็นระบบ ประกอบกับในปัจจุบันได้มีผลงานวิจัย นักวิชาการ และรัฐบาล มีแนวโน้มที่จะผลักดันและมีการยอมรับให้เศรษฐกิจไม่เป็นทางการมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น การทำให้หยูไต้ดินมาเป็นหยูบนดิน การจดทะเบียนโสเภณี และการเปิดบ่อนคาสีโน เป็นต้น ถึงแม้ว่า การผลักดันกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการเหล่านั้นอาจจะยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง แต่ในทัศนะของผู้เขียนมีความเห็นว่า กิจกรรมของเศรษฐกิจ ไม่เป็นทางการต่างก็ได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น ซึ่งภาครัฐควรมีการพัฒนาแบบจำลองเศรษฐกิจนอกระบบขึ้น เพื่อทำให้การพิจารณาเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศไทย มีความชัดเจน/ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นการทำให้รัฐบาลสามารถทำการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ที่จะเข้ามาดูแลและบริหารจัดการเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ ซึ่งเกิดขึ้นจริงในระบบเศรษฐกิจทั้งหมดได้อย่างใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด

บทสรุป

โดยทั่วไปแล้ว เมื่อกล่าวถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ มักจะเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพอิสระที่มีขนาดเล็ก โดยไม่ได้รับอนุญาตอย่างถูกต้องตามกฎหมาย (หรือการประกอบธุรกิจขนาดย่อมนั่นเอง) ซึ่งเป็นธุรกิจที่มีการใช้เงินลงทุนต่ำ และเทคโนโลยีตลอดจนการดำเนินงานมีการพึ่งพิงกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่เปิดเผยน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย แล้วก่อให้เกิดการจ้างงานขึ้น (Full employment) ในระบบเศรษฐกิจ นั่นก็ย่อมหมายความว่า การดำเนินธุรกรรมทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการย่อมก่อให้เกิดรายได้ขึ้นจำนวนหนึ่งแก่ประชากร โดยทั่วไปแล้วกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการย่อมเกิดขึ้นในทุกประเทศ

ตามปกติแล้ว ถ้าหากจะทำการวิเคราะห์ถึงรายได้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการแล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่า รายได้ที่เกิดขึ้นมาดังกล่าวนี้สามารถที่จะแยกออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน ดังนี้

1. รายได้ที่ได้มาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ไม่ได้มีการนำไปแจ้งเป็นรายได้เพื่อเสียภาษีเงินได้ สำหรับรายได้ประเภทนี้ ได้แก่ รายได้ที่ได้รับมาจากการทำงานพิเศษ นอกเหนือจากเวลาทำงานตามปกติ อาทิ การรับจ้างสอนหนังสือพิเศษ การรับจ้างซักรีด เสื้อผ้า และการรับจ้างสอนดนตรี ตลอดจนการรับจ้างขับรถรับส่งผลไม้ เป็นต้น

2. รายได้ที่ได้มาอย่างผิดกฎหมาย อาทิ การค้าประเวณี การเปิดบ่อน การพนัน การคอร์รัปชัน และการค้ายาเสพติด เป็นต้น

3. รายได้ที่ได้รับมาอยู่ในรูปของสินค้าและบริการ อาทิ การนำเอาเงินของบริษัทที่ทำงานอยู่นั้นมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว หรือการใช้โทรศัพท์ของบริษัทเพื่อติดต่อทำธุรกิจส่วนตัว ซึ่งผลประโยชน์ได้รับมากที่สุดคือ เป็นรายได้ของตนเอง ส่วนค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการใช้โทรศัพท์ในครั้งนั้นก็กลายเป็นค่าใช้จ่ายของบริษัทที่ทำงานอยู่ เป็นต้น

จากความสำคัญของเศรษฐกิจไม่เป็นทางการที่มีต่อปริมาณเงินเป็นจำนวนมากมหาศาล ซึ่งมีกระแสของการหมุนเวียน หากมีการคำนวณอยู่ในอัตราที่สูงกว่าหรือต่ำกว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจในระบบ ย่อมจะส่งผลกระทบทำให้การกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาล เกิดการผิดพลาดและไม่สามารถที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารนโยบายทางเศรษฐกิจได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ รัฐบาลจึงควรที่จะหาทางยกระดับเศรษฐกิจไม่เป็นทางการให้เป็นเศรษฐกิจที่เป็นทางการ จึงจะถือได้ว่าเป็นจุดอวสานของวัฏพินาศทางเศรษฐกิจของสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- บุญยงค์ เวชมนีศรี. (2547). รายงานการสรุปผลการประชุมประจำปี 2547 ของ สศช. เรื่อง เศรษฐกิจนอกระบบกับการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรกฎาคม 2547.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2546). กรอบแนวคิดและบทบาทของเศรษฐกิจนอกระบบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจนอกระบบกับการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ. จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ณ โรงแรมปรีณิพัลเลศ กรุงเทพมหานคร 25 ธันวาคม 2546.

- ผาสุก พงษ์ไพจิตร สังคิต พิริยะรังสรรค์ และนวนลัย ตริรัตน์. (2543). **หอย ช่อง บ่อน ยาบ้า เศรษฐกิจนอกกฎหมายกับนโยบายสาธารณะในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮาส์.
- สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). **ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเศรษฐกิจนอกระบบ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม. (2553 : 1).
- Thirlwall, A.P. (2011). **Growth and Development with Special Reference to Developing Economies**. (6th ed.). London : Macmillan.
- Heith Hart. (2013). **Informal Economy**. from <http://www.nidambe11.net/ekonomiz/article>.
- Roger, Miller LeRoy. (2011). **Economics Today**. (10th ed.). New York : Addison – Wesley.